

TRIPTIH RADIONICE JURJA DALMATINCA U GORNJEM HUMCU NA BRAČU

Davor Domančić

Cvito Fisković je u svojim obilascima otoka Brača još prije drugoga svjetskog rata uočio odlike radionice Jurja Dalmatinca na visokom reljefu sv. Mihovila koji je donedavno bio nad glavnim vratima župske crkve u Gornjem Humcu, pripisavši ga djelu kipara iz njegova kruga.¹ Ja sam tom reljefu pridodao drugi s likom Gospe s Djetetom koji se donedavno nalazio u crkvi Sv. Roka u istom selu.² Gospin je reljef bio iste visine kao i reljef sv. Mihovila, a s lijeve je strane imao višekutni stupić koji se na odgovarajući način preklapao s desnim rubom svečeva reljefa. Njihovu je povezanost potkrijepio i podatak iz pohoda hvarskog biskupa Milanija 1645. godine u kojem se spominje u župskoj crkvi Gornjeg Humca kameni triptih Gospe, sv. Mihovila i sv. Nikole.³

Tijekom popravka te župske crkve 1978. godine skinut je s vrha njena pročelja kameni kip sv. Nikole, na kojem sam uočio zajedničke stilske odlike sa ta dva reljefa. Svima je isti zaobljeni podanak, a veličina sv. Nikole je odgovarala onoj sv. Mihovila, pa je bilo očito da se radi o istom djelu i jedinstvenoj cjelini. Sv. Nikoli je nedostajala pozadina kamene ploče s koje se uzdizao reljef, a bila je otklesana u trenutku kad je svetac postavljen na vrh pročelja crkve.

Restauratorska je radionica Regionalnog zavoda za zaštitu spomenika kulture u Splitu 1978. godine ponovno izradila kamenu pozadinu reljefu sv. Nikole s odgovarajućim višekutnim stupićem s lijeve i četvrtastim s desne strane, čime su se sva tri dijela povezala u jedinstveni triptih, kojemu najvjerojatnije nedostaje zabatni završetak što je objedinjavao cjelinu kompozicije. Tako spojen triptih ponovno je postavljen na pobočni zid u unutrašnjosti župske crkve u Gornjem Humcu.⁴

Taj triptih ima sve odlike gotičkog sloga, od gotičke trodijelne kompozicijske sheme, do modelacije likova.

Središnji lik Gospe prikazan je u uobičajenom sjedećem položaju s golim Djetetom na koljenima. Gotičko je umnoženo nabiranje haljine i njena

plašta, što skriva oblike tijela. Gotici je svojstveno oštro prelamanje lika u pasu i ukočenost izraza Gospina lica. Očita je nemoć gipkosti Kristova tijela u nezgrapnoj modelaciji koju prati i ukočenost njegova široka lica.

Lijevo lik sv. Mihovila okreće se laganom kretnjom k središnjem liku Gospe. Oslonjen na lijevu nogu gazi zmaja kojeg kopljem probada kroz žvale. Iako prikazan u oklopu, njegova modelacija izražava lakoću kretnje, što prati i življi osmijeh na licu te posebno slobodan i živahan pokret krila. Kosa mu se svija u kovrčanju oko vrpce na glavi. U ljevici drži tezulju za mjerenje kreposti duša umrlih na kojoj su po jedna glava na svakoj strani, jedna bradata, a druga samo s brkovima. Preko leđa mu je prebačen plašt učvršćen čvorom na desnom ramenu. Desna podlaktica nedostaje, pa je time nestao i dio koplja, a otkinut je i vrh desnog krila.

Desno lik sv. Nikole je postavljen frontalno, odjeven u albu i misnicu te s knjigom okovanih korica u ljevici. Gotičko je valovito nabiranje misnice i množenje nabora albe. Kosa i brada se sitno i simetrično kovrčaju. Rub se njegove albe na dnu lomi uglatim naborima isto tako kao i rub Gospine haljine na način svojstven gotičkom slogu.

Sva tri lika stoje na zaobljenim podancima koji se vezuju sa stupićima na rubovima koji ih dijele. Reljef sv. Mihovila ima s lijeve strane četvrtasti stupić, dok je na desnom rubu slobodan prostor na koji naliježe višekutni stupić s lijeve strane Gospina reljefa. S desne je strane Gospina reljefa slobodan prostor za nalijeganje slijedećeg stupića koji je prema onom lijevom također morao biti višekutan. Stoga se u obnovi reljefa sv. Nikole njemu s lijeve strane postavio višekutni, a s desne četvrtasti stupić. Na taj je način središnji lik Gospe naglašen višekutnim stupićima koji ga uokviruju.

U pohodu verenskog biskupa Valiera Braču 1579. godine spominje se da postoji u župskoj crkvi Gornjeg Humca samo veliki oltar s kamenim reljefom (cum pala lapidea) za koji se može pretpostaviti da je to taj triptih,⁵ jer se u kasnijem pohodu hvarskog biskupa Milanija 1645. godine spominje na kamenom oltaru sv. Nikole uz južni zid iste crkve kameni reljef s likom Gospe u sredini sa sv. Mihovilom i sv. Nikolom sa strana koji se prije nalazio na velikom oltaru.⁶ Uz južni se zid na istom oltaru nalazio taj triptih i 1637. godine pri pohodu hvarskog biskupa De Georgiis.⁷ To su prve vijesti o tom gotičkom triptihu koji je u to barokno vrijeme XVII stoljeća ocijenjen kao star, pa je možda zato bio skinut s glavnog oltara 1611. godine kada je hvarski biskup Cedulin blagoslovio tada vjerojatno novu sliku na njemu.⁸ Nisam mogao utvrditi kada je pak triptih skinut i s tog pobočnog oltara, ali se najvjerojatnije to zbilo sredinom XVII stoljeća ili u onom slijedećem kada su već postojala četiri drvena oltara baroknog sloga.⁹ Tada je triptih mogao biti razdvojen i reljef sv. Mihovila postavljen nad glavna vrata zapadnog pročelja župske crkve, onaj sv. Nikole preklesan kao slobodni kip i podignut na vrh njena zapadnog zabata, a reljef Gospe s Djetetom prenešen u crkvicu Sv. Roka u istom selu.

Reljef je sv. Nikole stradao korozijom, pa mu je površina izjedena, dok je onaj sv. Mihovila nešto manje stradao na isti način. Gospin je reljef bio naknadno obojen, haljina crveno i plašt plavo sa zlatnim zvijezdama. Nakon čišćenja 1978. godine zapaženi su na njemu manji tragovi crvene boje upi-



Kameni triptih iz župske crkve Gornjeg Humca na Braču (foto V. Birtan)

jene u kamen, a ta se boja nalazi i na reljefu sv. Mihovila, pa se može pretpostaviti da su reljefi izvorno bili obojeni.

Pošto su očišćeni, moglo ih se pobliže ispitati, pa se potvrdila Fiskovićeva pretpostavka o uplivu Jurja Dalmatinca. Na to najprije nukaju fizionomije Gospe i sv. Mihovila koje se neposredno vezuju na neke od glava Jurjeva friza na apsidama šibenske stolnice, posebno one na sjeveroistočnoj plohi središnje apside. Zajednička im je modelacija izduženih bademastih očiju pod nabuhlim kapcima i izvijenom obrvom te s urezanim zjenicama oka. Osebujan je i izraz poluotvorenih usta koji se susreće i na šibenskim glavama. Jurjevsko je kovrčanje kose oko vrpce na glavi arhandela, a posebno zajedništvo s njegovim djelom ima Gospina draperija na kojoj su jasni višekutni nabori jednaki onima na likovima njegovih proroka šibenske krstionice i svetaca Staševa oltara u splitskoj stolnici. Jurjevu osobitost možemo prepoznati na prpošnom zabacivanju kitnjastih okrajaka jastuka na kojem sjedi Gospa ili okrajka haljine sv. Nikole s njegove lijeve strane, što se pojavljuje i na draperijama likova njegova bičevanja splitskog Staševa oltara. Svježinu i živost Jurjeve modelacije možemo zapaziti na nizanju perja na krilima sv. Mihovila koju srećemo i na njegovim anđelima šibenske krstionice, a posebno njegovo slobodno pomicanje krila u živoj kretnji sv. Mihovila, ističući time živost pokreta sveca u prostoru. Tu živost prepoznamo i u modelaciji zmaja i živom svijanju njegova repa oko svečeve noge. Jurjevska je pak zbijenost likova u njihovoj neproporcionalnosti tijela, što je očito na svim njegovim djelima. Ali očita je ujedno i nemoć vrsnije izražajnosti tih reljefa, po čemu ih treba vezati uz sudjelovanje Jurjeva pomagača.

Uspoređujući humčanski triptih s Draganićevim sarkofagom u Pirovcu kod Šibenika, koji je dokumentom utvrđen rad Jurjevih pomagača Andrije Butčića i Lorenza Pincina,¹⁰ postaje očito da je humčanski triptih mnogo bliži Jurjevu djelu, isto tako kao što mu je blisko hvarsko bičevanje Krista, replika onog na Staševu oltaru u Splitu. Čini mi se stoga da humčanski triptih treba vezati neposredno uz Jurja ali uz sudjelovanje jednog njegova pomagača koji nije dostigao vrsnoću svog učitelja.

Promatrajući pak fizionomije Gospe i sv. Mihovila na humčanskom triptihu u usporedbi s nekim Jurjevim glavama na šibenskoj stolnici, čini mi se da u djelu Jurja Dalmatinca moramo uočiti njegova dva pristupa modelaciji lica likova. Jedan je onaj idealizirajući način modelacije kojim postiže najveću jednostavnost izraza u naglašenom suprotstavljanju svjetla i sjene u očnim šupljinama i na čulnim usnama, pružajući odjednom dostojanstven i blagi izraz fizionomiji. Najvrsnije je takvo lice Boga oca u vrhu šibenske krstionice koje se u inačicama susreće od njegovih proroka u istom prostoru, apostola na sjevernom pročelju šibenske stolnice, do dubrovačkog sv. Vlaha. Ono se ponavlja i na njegovim svecima Staševa oltara splitske stolnice, na liku bl. Arnira i likova Poljičana na njegovu sarkofagu u Kaštel-Lukšiću. Sličan je tom izrazu i njegov način modelacije ženskog lica na alegoričnim likovima jakinske lože i anđela šibenske krstionice, a u daljnjem nizanju i odgovarajućem preobražaju i na njegovim dječacima pod krsnim zdencem i nosačima kartelina šibenske stolnice. To je onaj klasicizam koji Jurja usmjeruje k renesansi. Takvu modelaciju možemo pratiti i na nekim

njegovim glavama friza šibenskih apsida i na portalu Sv. Frane u Jakinu te svih onih andeoskih likova bez posebne individualizacije.

Promatrajući, pak, njegove šibenske glave u frizu na kojima prelazi u individualizaciju portretnog zapažanja, čini mi se da to postiže na drugi način, u jednom više gotičkom vođenju modelacije i naturalističke izražajnosti, u čemu najviši domet postiže u najljepšoj i najpoznatijoj ženskoj glavi njegova friza sjeveroistočne plohe središnje apsida. I upravo toj tipologiji likova pripadaju fizionomije na humčanskom triptihu kojima je zajednička izvijenost obrva s ispupčenim kopcima nad bademastim izrezom očiju te ukočeni izraz, ili možda ukočeni smiješak poluotvorenih usta. To je ono što ih nedvojbeno i odmah uočljivo vezuje uz Jurjevo djelo, neminovno uvažavajući postojanje zajedništva rada njegove razgranate radionice koja je i u bračkim kamenolomima brala kamen.

Humčanskim triptihom i Brač postaje baštinik Jurjeva djela, odnosno njegove radionice iz sredine XV stoljeća, koje je dosad bilo vezano samo njegovim korištenjem kamena iz poznatih bračkih kamenoloma.

BILJEŠKE

¹ C. Fisković, Historijski i umjetnički spomenici na Braču, Brački zbornik 1, Split 1940, str. 30.

² D. Domančić, Spomenici otoka Brača, Srednji vijek, Brački zbornik 4, 1960, str. 147.

³ Vizitacija Vincentius Milani 1645, Biskupski arhiv Hvar, str. 305; »... Icona veteri lapidea, quae fuit altaris maioris continende sculpturas B. M. V., et SS. Michaelis et Nicolai ex partibus.«

⁴ Čišćenje i restauraciju triptiha izveli su preparatori Stanko Alajbeg i Goran Gazde.

⁵ Valierova vizitacija Braču 1579, Biskupski arhiv Hvar, str. 171; A. Jutronić, Apostolska vizitacija otoka Brača g. 1579. Croatia Sacra 5, Zagreb 1933, str. 84.

⁶ Vidi bilješku 3.

⁷ Vizitacija Nicolai de Georgiis 1637, Biskupski arhiv Hvar, str. 294. Tada se na glavnom oltaru humčanske župske crkve nalazila slika Gospe s anđelima, Navještenjem i likovima sv. Mihovila i Nikole (isto, str. 293), a nju je zatekao i hvarski biskup Morari za svog pohoda 1627 (Vizitacija Petri Morari 1627, Biskupski arhiv Hvar, str. 285) koji je opisuje kao drvenu i pozlaćenu, a isto tako i hvarski biskup Milani 1645. godine (Vizitacija Milani 1645, str. 304). Osim toga, zanimljivo je napomenuti da su se u toj crkvi 1645. godine nalazila tri kožnata antependija, dva pozlaćena kaleža, srebrna pax, drveni kip sv. Ivana Krstitelja nad krstionicom sačuvan do danas, na sjevernom zidu slika Gospe Ružarija na oltaru, također sačuvana (vidi članak u ovom Fiskovićevu zborniku Z. Staničić-Demori, Slika Baldassara D'Anna u Gornjem Humcu na Braču), na istom zidu kameni kip sv. Šimuna s Djetetom u ruci za koji se kaže da je bio oštećen gromom, a danas se nalazi nad pročeljem crkvice Sv. Roka u istom selu. Tada se spominje u toj župskoj crkvi drveni reljef za koji se kaže da je vrlo star, pa se nisu mogli raspoznati likovi svetaca, a prije se nalazio u crkvi Sv. Duha kod Gornjeg Humca (Vizitacija Milani, str. 304 i 306). Godine 1627. nalazila se na oltaru Gospe Ružarija stara slika na drvu s dva pozlaćena drvena anđela (Vizi-

tacija Morari, str. 285). Godine 1579. spominje se u crkvi staklena pokaznica (tabernaculum) za koju biskup Valier te godine naređuje da se zamijeni novom od srebra ili pozlaćena bakra (Vizitacija Valier, str. 170 i 171), ali se ona nalazila u crkvi još 1611. godine (Vizitacija Petrus Cedulinus, Biskupski arhiv Hvar, bez označenih stranica).

⁸ Vizitacija Petrus Cedulinus 1611, bez označenih stranica.

⁹ Krajem XIX stoljeća postoje u toj crkvi četiri drvena pobočna oltara od kojih se do danas sačuvao samo jedan iz XVII stoljeća.

¹⁰ M. Prelog, Dva nova »putta« Jurja Dalmatinca i problem renesansne komponente u njegovoj skulpturi, Peristil 4, Zagreb 1961, str. 50, sl. 7.

THE STONE TRIPTYCH AT GORNJI HUMAC, ISLAND BRAČ, A PRODUCT OF THE WORKSHOP OF GEORGE THE DALMATIAN

by Davor Domančić

The stone triptych at Gornji Humac, bearing the images of the Madonna, St. Michael, and St. Nicholas, that had lain in pieces, has recently been successfully put together by the author, on the basis of stylistic characteristics and of documents from 1645. The reconstruction of the background of the image of St. Nicholas has been executed by the workshop for restoration of works of art belonging to the Regional Institute for the Protection of Cultural Monuments in Split. Thus it has been possible to join the three reliefs into the original whole. The characteristics of the works of the sculptor George the Dalmatian are evident in the features of faces of the above mentioned images, which also bear some resemblance with the heads (executed by himself) in the frieze of the Šibenik Cathedral. The drapery of clothes with characteristic polygonal corners of folds, the thickset images with unproportionate relations between the parts of the body, and particularly the liveliness in the modelling of the archangels and the dragon's wings seen to be his. It is evident, however, that the sculptor who created it was unable to attain the fine quality of master George's works; owing to that one must suppose that the sculpture is the work of one of George's assistants. By this triptych extends the master's influence to the Brač Island, too.